

NOSTALGIJA – KOMPONENTA EMOCIONALNOG IDENTITETA

Rezime

Nostalgija je složeno emotivno stanje, čiji opis nećemo naći u udžbenicima psihologije i drugih humanističkih disciplina. Uzrok tome je višestruk, a ponajviše leži u činjenici da se radi o emociji koja nastaje u preseku više ravnih: psihološke, sociološke, geografske, medicinske, istorijske (individualne i/ili kolektivne). U ovom radu osvetljeni su neki aspekti nostalgичnog osećanja, uključujući kratak istorijat kao i podelu nostalgije na dve komponente, restaurativnu i refleksivnu. Zatim su prikazani rezultati pilot-istraživanja kojim je ispitana upotrebljivost dva instrumenta za merenje refleksivne nostalgije na našem uzorku, Inventara nostalgije i Sautemptionske skale nostalgije. Rezultati su pokazali da se nostalgija najčešće javlja u situacijama kada je prošlost "oobojena" doživljajem neograničene slobode i neodgovornosti, da je u odnosu na strukturu ličnosti bliska neuroticizmu, a da je glavni čulni modalitet za (ne)svesnu percepciju nostalgичnih sadržaja miris.

Ključne reči: nostalgija, neuroticizam, osećanje slobode, čulo mirisa.

DEFINICIJA I KRATKA ISTORIJA

Nostalgija (od grčkih reči *nostos* – povratak u zavičaj i *algija* – bol) predstavlja složeno emocionalno stanje čiji se opis ne može naći u standardnim udžbenicima psihologije i srodnih disciplina. Razlog za to treba tražiti, pre svega, u činjenici da se nostalgija definiše kao istorijska emocija, zavisna od novovekovne promene u doživljaju vremena. Naime, u sedamnaestom i početkom osamnaestog veka, nostalgija je smatrana psihičkom bolešću ("hipohondrija srca") i, kao takva, lečena je, najpre, pijavicama i opijumom, a kasnije i "suptilnijim" metodima-nanošenjem bola i izazivanjem straha (Peters, 1985). Od kraja osamnaestog veka, romantičarski pokret "izvlači" nostalgiju iz okrilja medicine, odnosno psihijatrije (kojoj ostaje slična emocija, melanholija) i stavlja je u kontekst novih društvenih tokova, sa krilaticom "Čeznem, dakle postojim". Time se uobičajava savremeno shvatanje nostalgije, koja se danas definiše kao čežnja za prošlošću, ne onakvom kakva je zaista bila, već idealizovanom, ulepšanom prošlošću, koju odlikuju samo pozitivne emocije. Za razliku od slikovitog sećanja, nostalgija se ne odnosi na neko određeno faktografsko sećanje,

¹ miodrag.milenovic@filfak.ni.ac.rs

već za emocionalno stanje. To idealizovano emocionalno stanje je vezano za prošlost, a čežnja za njim ispoljava se kao pokušaj oživljavanja prošlosti realnim ili simboličkim ponavljanjem događaja kako su se nekada odvijali, kako na individualnom, tako i na kolektivnom planu (Hersch, 1992).

PODELA – RESTAURATIVNA I REFLEKSIVNA

Iako je na psihološkom planu reč o jednoj emociji, po objektima na koje se odnosi i posledicama svog dejstva, nostalgija je heterogen fenomen i može se podeliti na dve vrste, restaurativnu i reflektivnu (Bojm, 2005). One mogu da se prepletu, pozivajući se na iste sadržaje, ali se njihovi načini izgradnje kolektivnog i individualnog identiteta ne podudaraju

U prvom slučaju restaurativne nostalgije, naglasak je na *nostosu* u pokušaju rekonstrukcije izgubljenog zavičaja, pri čemu je emotivni aspekt u drugom, dok je u prvom planu transformacija emocije u tradiciju i samu istinu. Takav odnos prema prošlosti u središtu je nacionalnih i verskih preporoda i revolucija, počev od sredine devetnaestog veka, pa do današnjih dana. Uzmimo za primere Treći rajh, Iransku revoluciju ili Islamsku državu. Sva tri nacionalno-verska pokreta pozivali su se na obnovu tradicionalnih vrednosti i društvenih odnosa, koja traže žrtvu u sadašnjosti, radi osiguravanja kontinuiteta i blagostanja u budućnosti. Ova vrsta nostalgije se, kroz mitologizaciju istorije, zalaže za nacionalne i/ili verske simbole i mitove, a sve u cilju povratka korenima. Ti koreni su, međutim, više izmišljeni nego realni, što za posledicu ima krajnje selektivan pristup prošlosti, koja, na kraju, izlazi iz istorijskih koordinata i postaje čista imaginacija.

Druga karakteristika restaurativne nostalgije je teorija zavere (Anderson, 1998). Nacionalistički i verski pokreti ne mogu bez neprijatelja, spoljašnjih i unutrašnjih, koji im "rade o glavi". Osnovni elementi mahanzima na osnovu koga teorija zavere funkcioniše jesu lične zamenice ("mi" i "oni") i zamena teze. Pošto se pripadnici nacionalističkih i verskih pokreta ("mi") na putu ka, ili nakon, preuzimanja vlasti osećaju nesigurno, pronalaze žrtvenog jarca ko je kriv za sve nevolje, nekog ko je različit od njih i ko im je antipatičan ("oni"). Onda projektuju svoju antipatiju na odabranu grupu (Jevreji u nacističkoj Nemačkoj, antirevolucionarni elementi u Homeinijevom Iranu, nevernici u Islamskoj državi) i počinju da veruju da su toj grupi antipatični, i da zbog toga ciljna grupa želi da ih podjarmi ili uništi. Zbog toga je nužno obraniti se i sačuvati svoj pokret, zajednicu, veru, narod ("mi") tako što će se stvoriti zavera protiv subverzivne grupe ("oni") u cilju njenog neutralisanja ili potpunog uništenja. Vidimo, dakle, iz ove kratke analize, vrlo maligan potencijal restaurativne vrste nostalgije, kada ona postane psihološka osnova totalitarnih režima.

Za razliku od restaurativne, drugu, reflektivnu nostalgiju podstiče *algija*, bolna čežnja koja stalno odlaže povratak u zavičaj, dom, beskrajno iznoseći razloge za i protiv. Ova ambivalencija, u ekstremnim slučajevima i ambitendencija, karakteristika je, prvenstveno, individualnog iskustva. Umesto okretanja tradiciji i traženju vekovnih istina, re-fleksija se okreće pojedinostima i znacima koja bude sećanja, a sam povratak u zavičaj se

odlaže, a često nikada realno i ne desi. Dok restaurativna nostalgija može izazvati krajnje ozbiljne, često tragične posledice, refleksivni nostalgičari skloni su šali i ironiji. Oni ne žele da ponovo grade mitsko mesto zvano dom, koji je već davno u ruševinama, već su pre skloni kontemplaciji na temu prošlosti i prolaznosti vremena. U re-fleksiji nostalgičar traga za samim sobom i često nailazi na nomadsku prirodu. S toga povratak u zavičaj ne znači i zaokruživanje identiteta, što vodi ka, već pomenutom, osećanju ambivalencije a, ponekada, i (neuspešnim) pokušajima da se u njega vrati.

Istraživanje

U nameri da ispitamo emociju nostalgije, njen refleksivni modalitet, u našoj sredini, pregledom literature i elektronskih baza podataka, došli smo do samo dva upitnika koji tretiraju ovaj fenomen: Nostalgia Inventory (Batcho, 1995) i The Southampton Nostalgia Scale (Sedikides et al., 2010).

Nakon dobijanja dozvole za korišćenje od autora, urađen je tzv. prevod unapred oba upitnika, posle koga je u pilot- ispitivanju upotrebljen samo Inventar nostalgije. Inventar sadrži dvadeset stavki u kojima, na skali Likertovog tipa od 1 do 9, ispitanici odgovaraju šta im i u kojoj meri nedostaje iz njihove prošlosti uključujući: 1. porodicu, 2. uzore, heroje, 3. osećanje bezbrižnosti, 4. mesta na koja su često odlazili, 5. muziku, 6. osobe koje su voleli, 7. prijatelje, 8. stvari koje su radili, 9. igračke, 10. doživljaj da su odnosi među ljudima nekada bili drugačiji, 11. osećanja koja su imali, 12. emisije na tv-u i filmove, 13. školu i školski život, 14. postojanje osoba na koje su mogli da se oslone, 15. praznike, svečanosti, slave, rođendane, 16. kakva je bila njihova zajednica, 17. kućne ljubimce, 18. nepoznavanje tužnih ili zlih stvari i situacija, 19. posete crkvi i, na kraju, 20. sam dom, kuću u kojoj su živeli. Pouzdanost upitnika merena Krombahovim alfa-koeficijentom pokazala se vrlo visokom, čak 0,904.

Sautemptonska skala nostalgije, zbog velike redundantnosti stavki (ima ih ukupno sedam) nije upotrebljena u celini, već u delovima, a njima su dodate još tri stavke koje tretiraju: prisustvo nostalgije u porodici, uticaj nostalgije na važne životne odluke i izazivanje nostalgije stimulacijom pet osnovnih čula (vida, sluha, mirisa, ukusa i dodira). Raspon skorova na svakoj stavki je od 1 do 7. Stavke ove skale su u statističkoj obradi pojedinačno korelirane i interpretirane, obzirom da "grupno" daju relativno nisku pouzdanost, odnosno Krombah alfa-koeficijentat je na našem uzorku 0,566.

Pored navedenih upitnika, a imajući u vidu faktore ličnosti koji učestvuju u izgradnji identiteta individue, korišćen je inventar Velikih pet plus dva-VP+2 (Smederevac i sar., 2010). Test je nastao u sklopu psiholeksičke studije na srpskom jeziku, kojom je razvijen model ličnosti „Velikih pet plus dva“. Postoje dve verzije upitnika: duža verzija je namenjena merenju 7 dimenzija ličnosti i njihovih užih crta i sadrži 184 stavke, a kraća verzija (koja se koristi u ovom istraživanju) meri samo bazične dimenzije ličnosti, i to: Neuroticizam, Ekstraverziju, Otvorenost prema iskustvu, Agresivnost, Savesnost, Negativnu valencu i Pozitivnu valencu. Upitnik sadrži 7 skala sa ukupno 70 stavki, po 10 za svaku dimenziju ličnosti. Stavke predstavljaju kratke opise ličnosti, a uz njih je priložena petostepena skala Likertovog tipa kojom ispitanik označava stepen slaganja sa ponuđenim opisima. Raspon skorova na svakoj skali je od 10 do 50. Metrijske karakteristike

upitnika VP+2 su veoma dobre. Pouzdanost izražena Kronbahovim Alfa koeficijentom iznosi: za skalu Neuroticizam 0,91, za skalu Ekstraverzija 0,83, za Savesnost 0,88, za Agresivnost 0,85, za Otvorenost 0,82, za skalu Pozitivna valenca 0,87, a za skalu Negativna valenca 0,84 (Smederevac i sar., 2010).

Pilot-ispitivanje je urađeno na uzorku od 88 studenata, oba pola, a podaci su obrađeni statističkim programom SPSS-17.

REZULTATI I DISKUSIJA

Pogledajmo, najpre, tabelu prosečnih vrednosti stavki na Inventaru nostalgije

Stavka koja se odnosi na:	AS
porodicu	5,488
uzore, heroje	3,528
osećanje bezbrižnosti	6,488
mesta na koja ste često odlazili	6,102
muziku	4,602
nekoga koga ste voleli	5,579
prijatelje	5,568
stvari koje ste radili	6,909
igračke	4,500
to da su ljudi bili drugačiji nego danas	5,793
osećanja koja ste imali	5,643
tv emisije, filmove	5,275
školu i školski život	5,540
postojanje osobe na koju ste mogli da se oslonite	4,977
praznike, svečanosti, slave, rođendane	5,149
kakva je bila vaša zajednica	4,919
kućne ljubimce	4,931
nepoznavanje tužnih ili zlih stvari i situacija	5,781
posete crkvi	2,873
vašu kuću	5,896

Primećuje se da nostalgična sećanja najviše izazivaju pozitivne emocije, što, inače, potvrđuje tezu da u tom složenom osećajnom sklopu nema negativnih osećanja (Starobinski, 1966). Zatim, tu je osećanje slobode da se radi ono što se želi (iz dečije perspektive) kao i osećanje bezbrižnosti, pri čemu je uvek postojao objekat sigurnosti koji je tu bezbrižnost obezbeđivao. Suprotno, religiozna osećanja i mesta religijskih obreda najmanje su, na našem uzorku, participirala u nostalgiji.

Ako koreliramo Inventar nostalgije sa varijablama inventara Velikih pet plus dva, dobijamo sledeću tabelu:

Velikih pet plus dva	Inventar nostalgije
Agresivnost	0,167

Ekstraverzija	0,164
Neuroticizam	0,261*
Otvorenost ka iskustvu	0,062
Savesnost	0,237
Pozitivna valenca	0,124
Negativna valenca	-0,105

*- Korelacija statistički značajna na nivou 0,05.

Vidimo da postoji statistički značajna, mada niska, pozitivna korelacija ukupnih rezultata na Inventaru nostalgije sa neuroticizmom kao faktorom ličnosti.

Šta karakteriše neuroticizam koji podrazumeva razlikovanje između prilagođenosti i emocionalne stabilnosti u odnosu na neprilagođenost i emocionalnu nestabilnost? To je dimenzija ličnosti koja se odnosi na naklonost da se doživljavaju negativne emocije. "Neurotik je sugestibilan, nema upornosti, spor u mišljenju i delovanju, nesocijabilan i teži represiji ili potiskivanju neugodnih činjenica" (Fulgosi, 1985). Sa druge strane, osobe koje imaju slabije izražen neuroticizam mogu se okarakterisati kao emocionalno stabilne, staložene, relaksirane, u stanju da se suoče sa stresnim događajima bez panične uznemirenosti (Smederevac i sar., 2010). Neuroticizam obuhvata tri uže crte: Anksioznost, Depresivnost i Negativni afekat.

Anksioznost kao osobinu ličnosti karakteriše često doživljavanje napetosti, čak i u situacijama koje prosečna osoba ocenjuje kao benigne. Ova crta ličnosti uključuje osećanja kao što su: strah, zabrinutost, napetost. Osobe sa visokim skorom na anksioznosti se lako zbune, izbegavaju situacije u kojima treba nešto javno da kažu, plaše se promena. Osobe sa niskim skorom na ovoj skali su stabilne, samouverene, brzo donose odluke i sigurne su i njihovu ispravnost.

Depresivnost predstavlja tendenciju da se doživi tuga, krivica, bespomoćnost i usamljenost. Kao fenomen, predstavlja niz emocionalnih, kognitivnih i bihevioralnih reakcija, koje ukazuju na kraći ili duži period u kome osoba ispoljava pad voljno nagonskih dinamizama, pesimizam, uz dominantno osećanje tuge. Visoki skorovi ukazuju na osobe sa negativnom procenom sebe i svojih mogućnosti, nezadovoljne svojim socijalnim kontaktima i postignućima. Nizak skor ukazuje na optimistične osobe koje prihvataju svoje odluke i ponašanje bez samookrivljanja.

Negativni afekat se odnosi na opšte stanje neprijatnosti. U pitanju je karakterističan kognitivni model reagovanja koji sa odražava na planu ponašanja, ali i na planu emocionalnog reagovanja. Osnovne emocije obuhvaćene ovom skalom su: briga, napetost, tuga. Visoki skorovi ukazuju na zabrinute osobe, nezadovoljne onim što imaju, čak i kad postignu željeni cilj. Niski skorovi, suprotno tome, ukazuju na osobe zadovoljne svojim životom, sklone da vide pozitivnu stranu događaja (Smederevac i sar., 2010).

Ovakvom, neurotičnom sklopu, blisko je ponašanje nostalgičara, koji čezne za više slobodnog vremena, da može natenane da sanjari, često ulazeći u unutrašnje konflikte ambivalencije, što ga neizbežno usporava i smanjuje efikasnost u svakodnevnici.

Sa druge strane, na kolektivnom nivou, nostalgija može bitno da promeni doživljaj vremena, tako da sredinom devetnaestog veka ona počinje da se institucionalizuje osnivanjem nacionalnih i lokalnih muzeja, postavljanjem spomen-obeležja u gradskim sredinama. Prošlost time nije više bila nepoznata-prošlost je postala ‘nasleđe’. U privatnom životu, lične kolekcije dopuštaju da se zamisle neka druga mesta i neko drugo vreme o kojem može da se sanjari, ne ustajući iz fotelje. Do kraja veka, nostalgija je prožela i javnu i privatnu sferu, a sama reč je poprimila negativno značenje, postala je zastarela i nenaučna, te je medicima, kao što smo već rekli, odstranjuje iz svoje dijagnostike, usresređujući se na neurotične kategorije histerije ili paranoje. Bez obzira na to ‘izgnanstvo’ notalgija ostaje vezana za neurotično ponašanje što korelacijom u prethodnoj tabeli i potvrđeno.

Prikažaćemo i korelacije između pojedinačnih stavki Inventara nostalgije sa varijablama inventara Velikih pet plus dva.

Stavka koja se odnosi na:	Agresivnost	Ekstraverzija	Neuroticizam	Otvorenost ka iskustvu	Savesnost	Pozitivna valenca	Negativna valenca
porodicu	0,000	0,151	-0,058	0,112	0,289**	0,138	-0,136
uzore, heroje	0,014	0,050	0,089	0,108	0,132	0,137	0,093
osećanje bezbrižnosti	0,001	0,163	0,261*	0,091	0,112	0,093	-0,070
mesta na koja ste često odlazili	0,183	0,054	0,132	0,119	0,127	0,010	-0,077
muziku	0,282**	0,023	0,254*	0,165	0,004	0,063	0,065
nekoga koga ste voleli	0,157	0,235*	0,165	0,158	0,242*	0,220	-0,041
prijatelje	0,121	0,173	-0,043	0,173	0,224*	0,279*	-0,021
stvari koje ste radili	0,205	0,141	0,255*	0,249*	0,085	0,096	0,023
igračke	0,124	-0,046	0,271*	-0,030	0,289**	0,119	0,114
to da su ljudi bili drugačiji nego danas	-0,136	0,219*	0,182	-0,122	0,278*	-0,036	-0,202
osećanja koja ste imali	0,045	0,130	0,265**	-0,002	0,131	-0,091	-0,156
tv emisije, filmove	0,132	-0,110	0,137	-0,003	0,061	-0,012	0,035
školu i školski život	0,080	0,291**	-0,015	-0,023	-0,054	-0,130	-0,247*
postojanje osobe na koju ste mogli da se oslonite	0,167	0,189	0,265**	0,033	0,157	0,250*	-0,046
praznike, svečanosti, slave, rođendane	0,068	0,110	0,185	-0,160	0,176	0,120	-0,173
kakva je bila vaša zajednica	0,077	0,088	0,232*	0,005	0,109	0,048	-0,067
kućne ljubimce	0,291**	-0,137	0,243*	0,080	-0,094	0,068	0,169
nepoznavanje tužnih ili zlih stvari i situacija	-0,240*	0,137	0,209	-0,072	0,223*	-0,151	-0,299**
posete crkvi	0,194	0,151	0,251	-0,043	0,240*	0,150	-0,111
vašu kuću	0,125	0,000	0,081	-0,045	0,281*	0,156	-0,020

** - Korelacija statistički značajna na nivou 0,01.

* - Korelacija statistički značajna na nivou 0,05.

Vidimo da se i u slučaju pojedinačnih korelacija, samo razlažu rezultati iz prethodne tabele. Naime, pozitivne korelacije neuroticizma sa osećanjem bezbrižnosti, stvarima koje su se radile u detinjstvu, osećanjima koja su se pri tome imala i postojanje osoba na koje se moglo osloniti u za-

jednici koja je bila bolja, poštenija, pravednija, u kojoj se bolje živelo i sl. ukazuju da je refleksivni nostalgičar sklon životu van realnosti i da, poput deteta, očekuje da neko drugi preuzme odgovornost za istu.

Sledeća analiza odnosi se na zastupljenost stavki Skale nostalgije, gde smo dobili rezultate u narednoj tabeli koji su vredni interpretacije:

Stavka:	AS
Koliko je nostalgija važna za vas?	4,303
Koliko često ste slušali svoje najbliže da se sa nostalgijom sećaju prošlosti?	5,126
Koliko je nostalgija uticala na neke vaše životne odluke?	3,333
Koliko ste skloni osećanju nostalgije, bez vaše namere ili želje da se ono javi?	4,088
Koliko vaša nostalgična iskustva nastaju na osnovu stimulacija iz čula vida?	4,898
Koliko vaša nostalgična iskustva nastaju na osnovu stimulacija iz čula sluha?	5,012
Koliko vaša nostalgična iskustva nastaju na osnovu stimulacija iz čula ukusa?	3,367
Koliko vaša nostalgična iskustva nastaju na osnovu stimulacija iz čula mirisa?	5,025
Koliko vaša nostalgična iskustva nastaju na osnovu stimulacija iz čula dodira?	3,038
Preciznije govoreći, koliko često se prisećate nostalgičnih iskustava?	3,948

Primećuje se da, među čulima, miris najviše izaziva nostalgična osećanja, zatim slede sluh, vid, dok su se najmanje asocijativnim pokazali modaliteti čula dodira.

Još je Frojd (2009) uočio snažnu vezu između mirisa i emocija. Današnji istraživači dolaze do obilja podataka koji ukazuju na to da je miris usko povezan sa emocijama, što se ogleda i na anatomskom nivou. Mirisni (olfaktorni) kortikalni neuroni formiraju jake veze kako sa svim delovima olfaktornog sistema, tako i sa ostalim delovima mozga. Naime, olfaktorni sistem je u bliskoj vezi sa amigdalom, insulom, hipotalamusom, orbitofrontalnim korteksom i limbičkim sistemom u celini, koji regulišu i emocionalne procese. Za razliku od ostalih senzornih mehanizama, da bi informacije putem čula mirisa dospеле do ovih moždanih struktura one ne putuju preko talamusa (Chi-Ying, Menuz and Carlson, 2009). Kako se pomenute moždane strukture u jednakoj meri aktiviraju i vizuelnom stimulacijom, npr. kada vidimo lice koje izražava emociju odvratnosti (Wickerisar, 2003), o njima govorimo kao o centrima senzorne integracije (Leleuisar, 2015). Prema Vilsonu i Salivenu (Wilson and Sullivan, 2011), mirisna memorija se stvara, odnosno kodira u centrima duž olfaktornog korteksa, odakle se

posebном активношћу по потреби активира (npr. у ситуацији пресећања).

Sa druge strane, Gibson (1979) smatra da se veći deo naše svakodnevne percepcije i memorije dešava bez našeg znanja o tim procesima. Shodno tome i olfaktorna memorija je implicitna, što znači da mi nismo svesni kada opažamo mirise i/ili kada ih se prisećamo. Mirisi se na taj način vezuju za emocije, posredno, mimo naše svesti. Rađeno je više istraživanja koja su pokazala da su emotivno nabijeni stimulusi mnogo bolji okidači memorije nego što su to neutralni stimulusi (Koenig and Meecklinger, 2008), a mirisi su se pokazali kao veoma jaki emotivni okidači (Arshamiani i sar., 2013; Saive i sar., 2014). U istraživanju Glassa, Lingga i Heubergera (Glass, Lingg i Heuberger, 2014) ispitivana je moć okolnih mirisa da na nivou autonomnog nervnog sistema (merena je temperatura i provodljivost kože, frekvencija disanja, frekvencija srca, aktivnost mišića podlaktice, frekvencija treptanja) i kognitivnom nivou (procene prijatnosti, intenziteta, prethodnog poznavanja, davanje verbalnih oznaka za svaki miris i asocijacija sa bazičnim emocijama) izazovu primarne emocije (strah, bes, tugu, radost, iznenađenje i odvratnost). Rezultati ovog istraživanja su pokazali da okolni mirisi mogu da izazovu emocijalne reakcije, kako na kognitivnom nivou, tako i na nivou autonomnog nervnog sistema i da je procena prijatnosti mirisa zapravo najbolji pokazatelj te moći mirisa. Slično tome, u istraživanju Arshamiana i saradnika (Arshamian i sar., 2013) ispitivani su i upoređivani neuroanatomski korelati autobiografskih sećanja izazvanih mirisom i zvukom. Autobiografska sećanja izazvana mirisom po kvalitetu se razlikuju od autobiografskih sećanja izazvanih drugim stimulusima (npr. vizuelnim i auditivnim stimulusima), po tome što se doživljavaju kao emocionalnija i, uopšte, asociiraju na jače emocionalne doživljaje iz prošlosti (Willander i Larsson, 2006, 2007). Pomenuti istraživači su pronašli da se prilikom javljanja autobiografskih sećanja izazvanih mirisom i zvukom aktiviraju delovi mozga, koji se smatraju tipičnim za ovakvu vrstu sećanja, kao što su prefrontalne regije, medijalni temporalni režanj, okcipitalna oblast i mali mozak.

Udaljimo se od egzaktnih istraživanja i videćemo, vrlo često, asocijativnost mirisa. Tako u književnosti, u prvom tomu romana "U traganju za izgubljenim vremenom" Marsela Prusta (1984) aroma kolača umočenog u čaj izaziva kod autora poplavu sećanja i nostalgična osećanja. Svakodnevnicama, takođe, obiluje primerima: miris dunja na bakinom ormaru vraća nas skoro trenutno u detinjstvo, prirodni miris partnera uvek je blizak (istovetan ne može da bude, pošto svako ljudsko biće ima jedinstven sklop mirisnih supstanci, poput otiska prsta ili strukture zenice) mirisu roditelja suprotnog pola itd.

ZAKLJUČAK

Nostagična osećanja grade naš identitet sa dva aspekta, kolektivnog i individualnog. Iako među njima ima prožimanja, granice restaurativne i refleksivne nostalgije imaju jasne obrise, određene sadržajima koji ih izazivaju. Deo tih sadržaja, kada je u pitanju refleksivna nostalgija, pokušali

smo da osvetlimo u pilot istraživanju dobivši rezultate koji imaju neke svoje specifičnosti, a među njima dve su najvažnije. To su da je intenzivno osećanje nostalgije vezano za neurotični sklop ličnosti i da je čulo mirisa najintenzivniji izazivač nastalgičnog emotivnog doživljaja.

LITERATURA

- Anderson, B. *Nacija: zamišljena zajednica*. Beograd: Plato, 1998.
- Arashmian, A., E. Iannilli, J., C. Gerber, J. Willander, J. Persson, Han-Seok Seo, T. Hummel, and M. Larsson. "The Functional Neuroanatomy of Odor Evoked Autobiographical Memories Cued by Odors and Words". *Neuropsychologia* 51 (2013): 123–131.
- Batcho, K. "Nostalgia: A Psychological Perspective". *Perceptual and Motor Skills* 80 (1995): 131–143.
- Bojm, S. *Budućnost nostalgije*. Beograd: Geopoetika, 2005.
- Chih-Ying, S., K. Menuz, and J. R. Carlson. "Olfactory Perception: Receptors, Cells, and Circuits". *Leading Edge Review* 139 (2009): 45–59.
- Frojd, S. *O seksualnoj teoriji. Totem i tabu*. Beograd: Akademska knjiga, 2009.
- Fulgosi, A. *Psihologija ličnosti – teorije i istraživanja*. Zagreb: Školska knjiga, 1985.
- Gibson, J. J. *The Ecological Approach to Visual Perception*. Boston: Houghton – Mifflin, 1979.
- Hearsh, A. "Nostalgia: A Neuropsychiatric View". *Advencis in Consumer Research* 19 (1992): 43–48.
- Koenig, S. and A. Mecklinger. "Electrophysiological Correlates of Encoding and Retrieving Emotional Events". *Emotion* 8 (2008): 162–173.
- Leleu, A., O. Godard, N. Dollion, K. Durand, B. Schaal, and J.Y. Baudouin. "Contextual Odors Mulate the Visual Processing of Emotional Facial Expressions: An ERP Study". *Neuropsychologia* 77 (2015): 366–379.
- Peters, R. "Reflections on the Origin and Aim of Nostalgija". *J. of Analytic Psychology* 30 (1985): 135–148.
- Prust, M. *U traganju za izgubljenim vremenom*. Beograd: Kombre, 1984.
- Sedikides, C., T. Wildschut, C. Routledge, and J. Arndt. "Nostalgia: Past, Present, and Future". *Current Directions in Psychological Science* 17 (2008): 304–307.
- Smederevac, S., D. Mitrović i P. Čolović. *Velikih pet plus dva (VP+2) – primena i interpretacija*. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju, 2010.
- Starobinski, J. "The Idea of Nostalgia". *Diogenes* 14 (1966): 81–103.
- Wicker, B., C. Keysers, J. Plailly, J. P. Royet, V. Gallese, and G. Rizzolatti. "Both of Us Disgusted in My Insula: The Common Neural Basis of Seeing and Feeling Disgust". *Neuron* 40 (2003): 644–655.
- Willander, J. and M. Larsson. "Smelly our Wayback to Childhood: Autobiographical Odor Memory". *Psych. Bull. Rev.* 13 (2006): 240–244.

Wilson, D. A. and R. M. Sullivan. "Cortical Processing of Odor Objects".
Neuron 72 (2011): 506–519.

Miodrag Milenović

NOSTALGIA – A COMPONENT OF EMOTIONAL IDENTITY

Summary

Nostalgia is a complex emotional state whose meaning can not be found in psychology textbooks nor other humanistic disciplines. There are multiple causes for that, but mainly the fact that it is about emotion which is composed of many aspects: psychological, socio-logical, geographical, medical, historical (individual or collective). In this study, some aspects of nostalgia were clarified, including short history and division of nostalgia on two components (restorative and reflective). Results are shown in the pilot study which tested the usability of two instruments (Nostalgia Inventory and The Southampton Nostalgia Scale) for measuring reflective nostalgia on Serbian sample. The results showed that nostalgia most commonly appears in situations where the past is permeated with the feeling of freedom and irresponsibility. The main sensory modality for the (un)conscious perception of nostalgia is the sense of smell.

Key words: nostalgia, neuroticism, feeling of freedom, sense of smell.